

BİBLİYOGRAFYA :

Feth b. Hâkân el-Kaysî, *Qalâ'idü'l-İkhyân* (nşr. Hüseyin Yûsuf Haryûş), Zerkâ 1409/1989, III, 776-790; İbn Bessâm eş-Şenterînî, *ez-Zahîre*, II, 666-702; Dabbî, *Buğyetü'l-mültemis* (Ebyârî), I, 143-144; İbn Dihye el-Kelbî, *el-Mu'trib* (nşr. İbrâhim el-Ebyârî v.dğr.), Kahire 1954, s. 15, 20-21; İbnü'l-Ebbâr, *et-Tekmile*, Sidney 1986, I, 145; İbn Hallikân, *Vefeyât*, V, 32-35, 39; İbn Saîd el-Mağribî, *el-Muğrib*, II, 409-414; Zehebî, *el-İber*, IV, 15; a.mlf., *A'lâmü'n-nübelâ*, XIX, 373-374; Kütübî, *Fevâtü'l-Vefeyât*, II, 514-517; Safedî, *el-Vâfi*, IV, 297-300; Yâfiî, *Mir'âtü'l-ce-nân*, III, 197; Makkarî, *Nefhu't-tib*, IV, 94, 215, 222, 241, 242, 246, 256-260; *Keşfü'z-zunûn*, II, 994, 1964; Ömer Ferruh, *Târîhu'l-edeb*, V, 80-88; D. Wasserstein, *The Rise and Fall of the Party-Kings*, Princeton 1985, s. 83-85, 87, 89, 95; F. de la Granja, "İbn al-Labbâna", *El*² (İng.), III, 853.

HÜSEYİN YAZICI

İBNÜ'L-LEBBÜDÎ

(ابن اللبؤدى)

Ebû Zekeriyâ Necmüddîn Yahyâ
b. Muhammed b. Abdân
b. Abdilvâhid el-Halebî
ed-Dimaşki et-Tabîb
(ö. 670/1271 [?])

Çok yönlü âlim,
şair ve devlet adamı.

607'de (1210-11) Halep'te doğdu. Küçük yaşta ailesiyle birlikte Dimaşk'a yerleşti. Burada İbn Ebû Usaybia'nın hocası hekim Mühezzebüddin ed-Dahvâr'dan tıp tahsil etti. Ardından felsefe, matematik ve astronomi gibi aklı ilimler alanında üstün başarı göstererek kendi bölgesinde üne kavuştu. Ayrıca yazdığı şiirlerle dikkat çekiyor, hatta şiirde Lebîd b. Rebîa ile, nesirde Abdülhamîd el-Kâtib'le ve belâgatta Sehbân'la aynı düzeyde sayılıyordu (İbn Ebû Usaybia, s. 663). Bu meziyetleri sebebiyle Humus Hükümdarı el-Melikü'l-Mansûr İbrâhim onu hizmetine aldı ve tabipliğinin yanında siyaset ve idarecilikteki yeteneğinden dolayı vezirliğe tayin etti. İbnü'l-Lebbûdî, 643'te (1245-46) el-Melikü'l-Mansûr'un ölümü üzerine Mısır'a el-Melikü's-Sâlih Necmeddin Eyyûb'un yanına gitti ve bu emirden büyük saygı gönerek kısa bir müddet sonra ayda 3000 dirhem maaşla İskenderiye'de divan başkanlığına getirildi. Mısır'da iken 661 (1263) ve 664 (1266) yıllarında Filistin ve Dimaşk'a gidip geldiği, hayatının son dört yılını Dimaşk'ta divan başkanı olarak geçirdiği bilinmektedir (a.g.e., s. 664-666). Genelde kabul edilen ölüm tarihi 670'tir (1271); İbn Kesîr'in yazdığına göre Dimaşk'ta Hammâmülflek civarında kendi

vakfı olan Lebbûdiyye Medresesi'ne gömülmüştür (*el-Bidâye*, XIII, 262).

Eserleri. İbnü'l-Lebbûdî'nin yaşadığı XIII. yüzyıl, İslâm toplumunda ilim ve felsefe hareketlerinin genel olarak durakladığı dönemdir; o yıllarda bu alanlarda yapılan çalışmaların öncekilerin tekrarı mahiyetinde olduğu, büyük ölçüde orijinaliteden yoksun bulunduğu kabul edilir. Nitekim İbnü'l-Lebbûdî'ye ait yirmi iki eserin listesini veren İbn Ebû Usaybia bu eserlerin sekizinin önceki hekim, filozof ve matematikçilerin kitaplarının ihtisarından ibaret olduğunu söyler (*Üyûnü'l-enbâ*, s. 668). Bunlardan İbn Sinâ'nın *el-İşârât ve't-tenbîhât*'ına yazdığı muhtasar (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2420), Fahreddin er-Râzî'nin *Kitâbü'l-Me'âlim*'ine yazdığı şerh (Süleymaniye Ktp., Ayasofya, nr. 2321), ayrıca *Muhtaşarü'l-Külliyât mine'l-Kânûn li'bn Sinâ* (Bibliothèque Nationale, nr. 2918, müellif hat-ı) ve *Tedkîku'l-mebâhişi't-tıbbiyye fi tahkîki'l-mesâ'ili'l-hilâfiyye 'alâ tarîki mesâ'ili hilâfi'l-fukahâ* (Escorial Library, nr. 892) günümüze ulaşmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Ebû Usaybia, *Üyûnü'l-enbâ*, s. 663-668; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XIII, 262; Nuaymî, *ed-Dâris fi târihi'l-medâris* (nşr. Ca'fer el-Hasenî), Kahire 1988, II, 135-136; L. Leclerc, *Histoire de la médecine arabe*, Paris 1876 → Rabat 1980, I, 414; II, 160; De Slane, *Catalogue des manuscrits arabes de la Bibliothèque Nationale*, Paris 1883-95, s. 522; Suter, *Die Mathematiker*, s. 146; H. Derenbourg, *Les manuscrits arabes de l'Escorial*, Paris 1941, II, 108; *Hediyetü'l-'ârifin*, II, 524; Brockelmann, *GAL*, I, 598, 651; Kehhâle, *Mu'cemü'l-mu'ellifin*, XIV, 211; Kadri Hâfız Tûkân, *Tûrâşü'l-'Arabî'l-ilmî fi'r-riyâziyyât ve'l-felek*, Nablus 1963, s. 354; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), VIII, 165; "İbn Lebbûdî", *DMBİ*, IV, 537-538.

CEVAT İZGI

İBNÜ'L-MÂCİŞÛN

(ابن الماحشون)

Ebû Mervân Abdülmelik b. Abdilazîz
b. Abdillâh b. Ebî Seleme
el-Kureşî et-Teymî el-Medenî
(ö. 212/827)

İmam Mâlik'in
önde gelen talebelerinden.

Büyük dedesi Ebû Seleme Meymûn (Dî-nâr), Kureyş'in Benî Teym kolundan Münkedirolğulları'nın mevlâsı idi. Dedesi Abdullah ve kardeşi Ya'kûb b. Ebû Seleme, Abdullah b. Ömer ve diğer sahâbîlerden rivayette bulunmuş, bunlardan ve ailenin diğer bazı fertlerinden Ahmed b. Hanbel,

Buhârî ve Müslim hadis tahrîc etmiştir. Babası Abdülazîz el-Mâcişûn devrin tanınmış âlimlerinden biri olup Medine'den sonra Bağdat'a yerleşmişti. Mâcişûn lakabının Ebû Seleme'ye ait olduğu da kaydedilmektedir. Nitekim Abdülmelik gibi babası Abdülazîz de bazan İbnü'l-Mâcişûn diye anılmaktadır. İsfahan asıllı olan aile fertleri Medine'ye yerleştiğinde birbirleriyle karşılaştınca, "şûûn şûûn" (şûnî şûnî = nasılsınız ?) dedikleri için halk kendilerine Mâcişûn lakabını takmıştır. Diğer bir rivayete göre ise bu lakabın verildiği kişi yanaklarındaki al renkten dolayı "Mâhigûn" (aya benzeyen) diye anıldığından Medineliler buna Mâcişûn demişlerdir. Ayrıca Horasan'da Mâciş (Mâcişûn) adlı bir yere nispetle böyle anıldıkları da söylenmiştir.

İbnü'l-Mâcişûn babasından ve İmam Mâlik, İbn Ebû Hâzim, Muhammed b. Dî-nâr, İbn Kinâne ve Mugire b. Abdurrahman'dan fıkıh tahsil etti. Yine babasından ve Mâlik'ten başka dayısı Yûsuf b. Ya'kûb el-Mâcişûn ile Abdurrahman b. Ebû'z-Zinâd, Müslim b. Hâlid ez-Zencî ve İbrâhim b. Sa'd gibi âlimlerden hadis dinledi. Kendisinden Ebû Hafs el-Fellâs, Zübeyr b. Bekkâr, Ebû Abdullah İbn Abdülhakem, Sa'd b. Abdullah b. Abdülhakem rivayette bulundu; Ebû Dâvûd, Nesâî ve İbn Mâce de hadis tahrîc etti. Özellikle fıkıh alanında derinleşen ve Mâlikî mezhebinde Medine ekolünün önde gelen temsilcilerinden biri olan İbnü'l-Mâcişûn'dan Ahmed b. Muazzel, İbn Habîb es-Sülemî, İbnü'l-Mevvâz ve Sahnûn gibi âlimler fıkıh tahsil ettiler. Mâlikî literatürünün oluşmasında önemli katkıları olan Sahnûn'un, "İbnü'l-Mâcişûn'a gidip şu kitapları arz etmeyi, onayladıklarını alıp reddettiklerini de terketmeyi düşündüm" dediği nakledilir (Kâdî İyâz, I, 361; İbn Ferhûn, s. 153). İbn Habîb de onu anlayış kabiliyeti bakımından İmam Mâlik'in birçok talebesinden üstün tutardı. İleri yaşlarda gözlerini kaybeden ve Halife Me'mûn'un kadılık teklifini kabul etmeyen İbnü'l-Mâcişûn 212 (827) yılında altmış yaşlarında iken Medine'de vefat etti. Ölüm tarihi bazı kaynaklarda 213 ve 214 olarak da geçmektedir.

İbnü'l-Mâcişûn'un güvenilir olduğu belirtilmekle birlikte genel olarak rivayet konusundaki hatalarına işaret edilmekte, bazı hadis münekkitleri tarafından zayıf sayılmaktadır. Zehebî, Ebû Dâvûd'un İbn Mâcişûn'un hadisten anlamadığı yönündeki ifadesinin (İbn Hallikân, III, 167; Mizzî, XVIII, 360), "Sika olmakla birlikte hadis konusunda mütehasşis değildir" şeklin-

de anlaşılması gerektiğini belirtir (*A'lamü'n-nübelâ*, X, 360). İbn Mâcişûn'un çok iyi rüya tabiri yaptığı, sünnete uyma titizliği yanında müsikeyi aşırı derecede düşkün olduğu ve muhtemelen bu sebepten dolayı sahîhlerde kendisinden hadis tahrîc edilmediği kaydedilmektedir (Kâdî İyâz, I, 365).

Kur'an'ın mahlûk olmadığını savunan İbnü'l-Mâcişûn'un bu konuda, ayrıca iman ve kader hususunda risâleler yazdığı, rivayetlerini ve fikhî görüşlerini topladığı birer kitabı bulunduğu kaynaklarda belirtilmekte, görüşlerinin çok yaygın olduğu Kayrevan muhitinde fıkha dair eserinin ilk defa Sahnûn'un talebesi Hammâd b. Yahyâ es-Sicilmâsî ve ayrıca Abdullah b. Muhammed el-Utemî et-Tûnisî tarafından rivayet edildiği söylenmektedir. Abdullah b. Abdülhakem, İbn Habîb es-Sülemî, Muhammed b. Ahmed el-Utbî, İbn Sahnûn gibi Mâlikî fikhını ilk derleyen âlimlerle onlardan sonra gelen İbn Ebû Zeyd el-Kayrevânî ve İbnü'l-Cellâb gibi şahsiyetler eserlerinde İbnü'l-Mâcişûn'un rivayetlerini zikretmiş, bilhassa İbn Habîb'in Medine ulemâsına ait fikir ayrılıklarına geniş yer veren *el-Vâzîha* adlı eserinde İmam Mâlik'in görüşleri yanında İbnü'l-Mâcişûn'un görüşlerine de önem atfedilmiştir. İbn Rüşd el-Cedd'in Mâlikî literatürünün en hacimli eserlerinden olan *el-Beyân ve't-ta'şîl*'i ile Venşerîsî'nin *el-Mi'yârü'l-mu'rib*'inde de İbnü'l-Mâcişûn'a sıkça atıfta bulunulmuştur (bk. bibl.).

BİBLİYOGRAFYA :

İbn Sa'd, *et-Tabakât*, V, 442; Buhârî, *et-Târîhu's-şagîr*, Beyrut 1406/1986, I, 259; II, 329; a.mlf., *et-Târîhu'l-kebir*, Beyrut 1407/1986, V, 424; Fesevî, *el-Ma'rife ve't-târîh*, I, 363; İbn Ebû Hâtîm, *el-Cerh ve't-ta'dîl*, V, 358; İbn Hibbân, *eş-Şikât*, VIII, 389; İbn Abdülber, *el-İntikâ*, Beyrut, ts. (Dârü'l-kütübî'l-ilmiyye), s. 57-58; Şirâzî, *Tabakâtü'l-fukahâ*, s. 148, 153, 154, 162, 164; Kâdî İyâz, *Tertibü'l-medârik*, I, 360-365; İbn Hallikân, *Vefeyât*, III, 166-167; Mizzî, *Tehzibü'l-Kemâl*, XVIII, 358-362; Zehebî, *el-Kâşif* (Lecne), II, 186; a.mlf., *Mizânü'l-i'tidâl* (nşr. Ali M. Muavaz v.dğr.), Beyrut 1416/1995, IV, 403-404; a.mlf., *A'lamü'n-nübelâ*, X, 359-360; Safedî, *Nektü'l-himyan* (nşr. Ahmed Zekî Bek), Kahire 1329/1911, I, 197; İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müzheb*, Kahire 1351, s. 153-154; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, VII, 292; a.mlf., *Tehzibü't-Tehzib*, XII, 276; Venşerîsî, *el-Mi'yârü'l-mu'rib*, Beyrut 1403/1983, XIII, 355-356 (İndeks); Mahlûf, *Şeceretü'n-nür*, I, 56; M. Muranyî, *Dirâsât fi meşâdiri'l-fikhî'l-Mâlikî* (Trc. Ömer Sâbir Abdülcelîl v.dğr.), Beyrut 1409/1988, s. 29, 54, 59-60, 63, 127, 157, 165, 181-185; Abdülfettâh Muhammed el-Hulv, *Fehârisü'l-Beyân ve't-ta'şîl*, Beyrut 1411/1991, I, 274-276.

H. MEHMET GÜNAY

İBNÜ'L-MÂRİSTÂNİYYE

(ابن المارستانية)

Ebû Bekr Fahrüddîn Ubeydullah
b. Ali b. Nasr el-Bağdâdî et-Teymî
(ö. 599/1203)

Hanbelî fakihî.

541 (1146) yılında muhtemelen Bağdat'ta doğdu. Anne ve babası Bağdat'ta bir hastahane (mâristân) hastalara bakıcıları için İbnü'l-Mâristâniyye diye tanındı. Ebû'l-Muzaffer İbnü's-Şibî, Ebû'l-Muzaffer İbn Hübeyre, Ebû'l-Muzaffer İbnü'l-Battî, Yahyâ b. Sâbit b. Bündâr, Şühde el-Kâtibe, Ebû'l-Hasan Abdülhak b. Abdülhâlik ve Ebû'l-Feth İbn Şâtîl'den hadis okudu. Erbil, Musul ve diğer bazı şehirlere giderek öğrenimini sürdürdü. Dinî ilimler yanında özellikle çocukluğundan beri ilgi duyduğu tıp, fizik, astronomi, felsefe ve mantık gibi ilimleri de okudu.

İbnü'l-Mâristâniyye, aynı zamanda bir Hanbelî âlimi olan Vezir İbn Yûnus ile kurduğu dostluk sayesinde adı geçen vezirin aralıklı olarak görevli bulunduğu 583-590 (1187-1194) yılları arasında Bağdat'ın nüfuzlu kişileri arasında yer aldı ve bu arada Bimâristân-ı Aduî vakıflarına nâzır tayin edildi. Bağdat'ta "dârüilim" adında bir ev inşa ederek buraya taşıdığı kitaplarını ilim adamlarının hizmetine vakfetti. Ancak İbn Yûnus'un 590 (1194) yılında azledilip yerine Şîf İbnü'l-Kassâb'ın vezir tayin edilmesinden sonra sorguya çekilerek kütüphanesine el konuldu ve hastahane bir süre gözetim altında tutuldu. Serbest kaldıktan sonra anne ve babasından tevarüs ettiği tecrübeler ışığında tıp ilmiyle bilfiil meşgul olmaya ve hastaları tedavi etmeye başladı, bu sayede yeniden şöhrete kavuştu. 599 yılı Saffer ayında (Kasım 1202) Tiflis Emîri Ebû Bekir b. İldeniz'e elçi olarak gönderilen İbnü'l-Mâristâniyye, Tiflis'ten Bağdat'a dönüşü sırasında Nahcivan'da Çorakbent mevkiinde 1 Zilhicce 599 (11 Ağustos 1203) tarihinde vefat etti ve buraya defnedildi.

Hadis âlimleri, Hz. Ebû Bekir'in soyundan geldiğini söyleyerek Ebû Bekir künyesini kullandığı, bizzat görüşmediği kimselerden hadis dinlediğini ileri sürdüğü ve çeşitli isnatlar uydurduğu gerekçesiyle İbnü'l-Mâristâniyye'yi eleştirmişlerdir. Bilhassa çağdaşlarından İbnü'n-Neccâr el-Bağdâdî kendisini ağır bir şekilde tenkit

etmiş, Zehebî ise onu açıkça yalancı olarak nitelmiştir. Ancak İbn Receb, İbnü'l-Mâristâniyye hakkında daha mutedil bir dil kullanır ve İbnü'n-Neccâr'ın mübalağa ettiğini söyler.

Kaynaklarda güzel yazı yazan, edip, şair ve hatip bir kimse olduğu belirtilen İbnü'l-Mâristâniyye'nin Bağdat tarihiyle ilgili olarak *Dîvânü'l-İslâm fi târîhi Dârî's-selâm* adıyla bir eser yazdığı kaydedilir. 360 bölümden meydana geldiği söylenen bu eser, Hatîb el-Bağdâdî'nin *Târîhu Bağdâd*'ının zeyli niteliğinde olup (*Keşfü'z-zunûn*, I, 288) müellifin ölümü üzerine yarım kalmıştır. Sibt İbnü'l-Cevzî'nin bazı nakillerde bulunduğu (*Mir'âtü'z-zamân*, VIII/1, s. 59) bu kitaptan başka İbnü'l-Mâristâniyye'nin *Siretü'l-Vezîr İbn Hübeyre* adlı diğer bir eserinden de Ebû Şâme el-Makdisî alıntılar yapmıştır (*er-Ravzateyn*, II, 200, 203).

BİBLİYOGRAFYA :

Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân*, II, 124; İbnü'd-Dübeysî, *Zeylü Târîhi Bağdâd* (Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XV-XVIII içinde), II, 231; İbnü'n-Neccâr el-Bağdâdî, *Zeylü Târîhi Bağdâd* (nşr. Kayser Ebû Ferah, Hatîb, *Târîhu Bağdâd*, XVII içinde), s. 95-99; Sibt İbnü'l-Cevzî, *Mir'âtü'z-zamân*, VIII/1, s. 59; Münzirî, *et-Tekmile*, I, 469-470; Ebû Şâme, *ez-Zeyl 'ale'r-Ravzateyn*, s. 34; a.mlf., *er-Ravzateyn* (nşr. İbrâhim ez-Zeybek), Beyrut 1418/1997, II, 200, 203; İbn Ebû Usaybia, *Uyûnü'l-enbâ* (nşr. August Müller), Frankfurt 1416/1995, I, 304; Zehebî, *A'lamü'n-nübelâ*, XXI, 397-398; İbn Receb, *ez-Zeyl 'alâ Tabakâti'l-Hanâbile*, Beyrut, ts. (Dârü'l-ma'rife), I, 442-446; İbn Hacer, *Lisânü'l-Mizân*, IV, 108-109; Burhâneddin İbn Müflih, *el-Mağsadü'l-erşed* (nşr. Abdurrahman b. Süleyman el-Useymin), Riyad 1410/1990, II, 71-72; Ebû'l-Yûmn el-Uleymî, *el-Menhecû'l-ahmed* (nşr. Abdülkâdir el-Arnaût v.dğr.), Beyrut 1997, IV, 49-51; *Keşfü'z-zunûn*, I, 288; G. Makdisî, *İbn 'Aqîl et la résurgence de l'Islam traditionaliste au XIe siècle*, Damascus 1963, s. 35-36; Lutz Richter-Bernburg, "İbn al-Mâristâniya: The Career of a Hanbalite Intellectual in Sixth / Twelfth Century Baghdad", *JAOS*, CII (1982), s. 265-283; Ferhat Koca, "Hanbelî Mezhebi", *DİA*, XV, 529.

FERHAT KOCA

İBNÜ'L-MECDİ

(ابن المجدى)

Ebû'l-Abbâs Şihâbüddîn Ahmed
b. Receb b. Tîbûgâ
(ö. 850/1447)

Astronomi âlimi.

767'de (1365) Kahire'de doğdu. Dede-
sinin taşıdığı Tîbûgâ (Tayboğa) adından
Türk asıllı olduğu anlaşılmaktadır; İbnü'l-
Mecdi künyesini de dedesinin Mecdi la-